

Amsterdam aangevuld met de Entomologie. Hierop is de Koninklijke bekrachtiging verkregen.

Het zal den Leden der Nederlandsche Entomologische Vereeniging zeker genoegen doen, te vernemen, dat hiermede voor het eerst in ons land de Entomologie als afzonderlijk genoemd vak in de leeropdracht van een hoogleeraar is opgenomen.

Terwijl Prof. DE MEIJERE voor zijne colleges en practica zetel heeft in het in „Artis” gelegen Zoölogisch Laboratorium, beschikt hij bovendien sinds 1914 over een kweektuin met bescheiden Entomologisch Laboratorium op het nabijgelegen terrein der voormalige Oosterbegraafplaats. Hieraan grenst het gebouw van het Koloniaal Instituut, waarin de Bibliotheek der Nederlandsche Entomologische Vereeniging is ondergebracht, zoodat, bovendien nog door het uitgebreide Insectarium van „Artis”, de studie der Entomologie te Amsterdam zich in bijzonder gunstige omstandigheden bevindt.

Het Bestuur der Ned. Ent. Ver.

Heterogenea asella Schiff.

(Limacodes asella Schiff.).

Dit kleine, in vele opzichten merkwaardige Macrolepidopteron staat er voor bekend, in ons land zeldzaam te zijn. De eerste vermelding van het voorkomen in Nederland vinden wij in het Tijdschrift voor Entomologie, Deel XVIII, 1875, p. 79, waar de heer HEYLAERTS onder zijne „Captures de 1874” mededeelt, dat hij in het begin van Juni een paartje van deze soort op een eik in het Liesbosch bij Breda aantrof. Tegelijk vermeldt hij, dat hij reeds in 1866 terzelfder plaatse de rups gevonden had. In dien tusschentijd had hij er tevergeefs naar gezocht, weshalve hij er aan toevoegde: „L'espèce est donc très rare ici. Elle est nouvelle pour notre Faune”.

SNELLEN memoreert deze vondst nagenoeg gelijktijdig, en wel op de Vergadering der Ned. Ent. Ver. op 19 Dec. 1874, zie Tijdschrift voor Ent., Deel XVIII, Verslag p. XCVII.

Merkwaardigerwijze noemt hij de vindplaats niet; nadat hij heeft medegedeeld, dat in 1874 drie nieuwe Macrolepidoptera voor onze fauna zijn ontdekt (andere soorten), voegt hij daaraan toe, dat, sedert zijne laatste faunistische opgave, nog ontdekt zijn: *Limacodes asella* W. V. enz., „wier voorkomen ten deele reeds door de ontdekkers is opgegeven”. Of SNELLEN dit nu later vergeten heeft, dan wel, of hij met de opgave van HEYLAERTS niet accoord ging, is niet uit te maken, doch het is mij opgevallen, dat hij, toen hij later de soort in zijne „Microlepidoptera”, 1882, in de „Bijvoegingen en Verbeteringen tot de Macrolepidoptera”, op p. 1134 als inlandsch vermeldt, niets anders zegt dan: „Door van MEDENBACH DE ROOY in Gelderland bij Arnhem ontdekt.” Wanneer dit geschiedde, wordt niet aangegeven. HEYLAERTS wordt hier niet genoemd. Toch is deze wel als de ontdekker aan te merken, aangezien hij de vondst het eerst wereldkundig maakte. VAN MEDENBACH DE ROOY vond in 1873 de rups of rupsen, en verkreeg in Juni 1874 daaruit den vlinder of de vlinders; zie later. Dat is dus in dezelfde maand van hetzelfde jaar als de vangst van HEYLAERTS. Dit heeft VAN MEDENBACH DE ROOY wel aan SNELLEN opgegeven, doch niet zelf vermeld. Vermelding geschiedde eerst in 1882 door SNELLEN. De vlinders zijn dus door beide verzamelaars in Juni 1874 waargenomen, de rupsen door VAN MEDENBACH DE ROOY in 1873, door HEYLAERTS in 1866.

Ik heb nu eens nagegaan, wat verder omtrent *H. asella* in het Tijdschr. voor Entom. is medegedeeld, en bevond, dat dit zeer weinig is, en wel het volgende.

Eerst in 1893 wordt er weder iets over te berde gebracht, en wel door SNELLEN, in Deel XXXVI, p. 200, waar de vangst te Apeldoorn door den heer DE VOS TOT NEDERVEEN CAPPEL vermeld wordt. In Deel XLI, 1898, p. 81, wordt deze opgave door den heer DE VOS zelf in zijne lijst van te Apeldoorn aangetroffen Macrolepidoptera herhaald en aldus aangevuld: „Zeer zeldzaam; 1 ex. 15 Juni '93.”

Niet vóór 1913, Deel LVI, p. LXXII, is er weder sprake van onzen vlinder. Daar deelt Mr. A. BRANTS mede, „dat

het hem gelukt is, in September en October van het afgelopen jaar", (1912) „in gezelschap van Dr. H. J. LYCKLAMA à NIJEHOLT, bij den Plasmolen onder Ottersum, op beukeheesters tegen den Kloosterberg aan, een 20-tal rupsen van de hoogst zeldzame, nog slechts 2 of 3 keer in Nederland waargenomen *Heterogenea asella* Schiff. te bemachtigen."

Noch in de verdere Deelen van het Tijdschr. voor Ent., noch in de Entom. Ber., komt meer iets over *H. asella* voor. En daar ik nu in staat ben, om deze weinige gegevens met eenige te vermeerderen, wil ik daartoe overgaan.

Allereerst wil ik vermelden, dat ik in mijne collectie twee ex. uit oudere verzamelingen bezit, beide ♂♂, waarvan het eene geëtiquetteerd is: „Arnhem, 13 Juni 1874, e. l., VAN MEDENBACH DE ROOY", het andere: „Oosterbeek, 2 Juli 1876, e. l., BACKER". Verder bezit ik nog een ♀, op 27 Juni 1915 uit de pop gekomen, en waarvan de cocon hier op Schovenhorst toevallig was aangetroffen in eene suikerflesch, waarin andere rupsen, die ook op beukeblad leefden, gekweekt waren.

In het late najaar van 1918 vernam ik van Mr. A. BRANTS, dat hij *asella*-rupsen in de omgeving van Arnhem op beuk had aangetroffen; hij was zelfs zoo welwillend, mij er een paar te schenken, waaruit zich op 10 en 11 Juni 1919 twee ♀♀ ontwikkelden. De Heer BRANTS en ik besloten er in dat najaar opnieuw op uit te gaan, hetgeen geschiedde in de eerste dagen van October. Wij vonden er aardig wat, en wel op meer dan ééne plaats, doch vooral op Middachten, en ook weer uitsluitend op beuk. Als eindresultaat van dezen tocht heb ik 12 ex., 7 ♂♂ en 5 ♀♀, in mijne collectie staan, welke zich alle in de eerste helft van Juni 1920 tot imago ontwikkelden.

Op onze tochten had Mr. BRANTS mijne aandacht gevestigd op den eigenaardigen vorm, dien het door eene *asella*-rups aangevreten beukeblad vertoont. Die vorm is zeer karakteristiek, doordien de bladnerven bijna steeds door de rups ontzien worden en derhalve veelal de grenzen vormen, waarlangs het blad is weggevreten, of, zeer typisch, als rechte draden overblijven, als aan beide zijden daarvan

het wegvreten heeft plaats gehad, en het distale einde niet vrijgekomen is.

Deze „vreetfiguur” had ik in mijne herinnering bewaard, zoodat ik haar in October 1928 onmiddellijk herkende aan een nietig beukje, slechts enkele tientallen meters van mijne woning verwijderd, toen mijn blik zich toevallig daarop richtte. Wetende, dat de rupsen zich aan de onderzijde der bladeren ophouden, keerde ik het blad om, en jawel, daar zat er eene! Hierdoor opnieuw op het voorkomen dezer merkwaardige soort in mijne omgeving opmerkzaam geworden, heb ik onmiddellijk op Schovenhorst tal van laag groeiende beuketakken geïnspecteerd, daarbij speciale aandacht wijdend aan het ontdekken der zoeven beschrevene „vreetfiguur”. Het succes bleef niet uit, want verscheidene rupsen werden aldus bemachtigd. Er volgde echter bovendien nog eene verrassing. Daarover straks.

Wanneer men nagaat, welke gewassen als voedselplanten voor de *asella*-rups worden opgegeven, dan is dit in de eerste plaats de beuk. Weliswaar wordt in het „Wienerverzeichniz” (Schiffermüller)¹⁾, waarin op p. 65 de naam *asella* voor het eerst genoemd wordt, als voedselplant eene populiersoort opgegeven, doch het is de vraag, of dit wel juist is. Onvolledig is in elk geval, dat uitsluitend deze boomsoort wordt vermeld. Doch afgezien hiervan, moge voorzichtigheid betracht worden bij het gebruik maken van de botanische gegevens, welke genoemd Verzeichniz verstrekt. Zoo wordt b.v. de hier bedoelde populiersoort aangeduid als „Alberbusch (*Populus nigra frutic.*)”. Het woord *fruticosus* beteekent struikachtig, dus zou men het geheel kunnen vertalen door Zwarte Populierenstruiken. Alberbaum wordt echter evengoed gebruikt voor *Populus alba* als voor *Populus nigra*. Omgekeerd gebruikt het Verzeichniz elders voor *Populus nigra* weer andere deutsche namen, b.v. op p. 64 „Papelweiden”, op p. 62 „Schwarzpapel”, op p. 60 „Salbenbaum”, op p. 58 „Albern”. Men nam het destijds met de vertaling der namen blijkbaar niet zoo nauw. In allen gevalle heb ik niet

---

1) Systematisches Verzeichniz der Schmetterlinge der Wienergegend, Wien 1776.

kunnen ontdekken, dat iemand anders de opgave van het Verzeichniz uit eigen ondervinding bevestigde.

Eene werkelijk uiterst belangrijke, op eigen waarnemingen gegronde verhandeling over deze soort vindt men in A. W. KNOCH's „Beiträge zur Insektengeschichte”, III, 1783, p. 60, getiteld: „Phalaena heterogenea cruciata, das rothe Kreuz”. Wat het voedsel aangaat, noemt KNOCH de eik en de beuk, voornamelijk de laatste.

TREITSCHKE, „Die Schmetterlinge von Europa”, VIII, 1830, p. 18, zegt: „Die Raupe lebt auf Eichen (*Quercus Robur*), Buchen (*Fagus sylvatica*), und Schwarzpappeln (*Populus nigra*).”

KALTENBACH, „Die Pflanzenfeinde aus der Klasse der Insekten”, 1874, p. 548, 626, 651, noemt „nach Treitschke” dezelfde drie boomsoorten¹⁾.

SNELLEN, *Macrolepidoptera*, 1867, p. 120 noot, zegt, waar hij de mogelijkheid van het voorkomen in ons land bespreekt, „Hare rups leeft op Beuken, Eiken en Populieren.” Later, *Microlepidoptera*, 1882, p. 1134, als hij de nu vastgestelde inheemschheid vermeldt, noemt hij „volgens KNOCH's uitvoerige mededeelingen,” slechts „eiken en beuken”.

MEYRICK noemt, zoowel in zijne eerste editie: „A Handbook of British Lepidoptera”, 1895, p. 451, als in zijne tweede editie: „A revised Handbook of British Lepidoptera”, 1928, p. 470, als voedselplanten: „beech, oak, poplar.”

TER HAAR, „Onze Vlinders”, 1904, p. 83, noemt beuk, eik, populier en eschdoorn. Dat zijn dus de drie vroeger genoemde boomsoorten, en bovendien eschdoorn.

Het komt mij voor, dat er tusschen al deze opgaven een verband bestaat, en dat, afgezien van de mogelijkheid, dat een of meer dezer schrijvers de rupsen zelf hebben aangetroffen, de opgave van *Populus nigra* uitsluitend van het „Verzeichniz” afkomstig is, en die van eik en beuk van KNOCH. Dat laatstgenoemde vertrouwen verdient, daarvan ben ik overtuigd, gezien zijne uiterst nauwkeurig ge-

1.) KALTENBACH's mededeeling: „fliegt Ende Mai und im Juli”, wat, als Juli geene drukfout voor Juni is, twee generaties zou doen veronderstellen, is in elk geval onjuist.

bleken waarnemingen, terwijl ook de herhaalde vondsten op beuk dit bevestigen. Voor eik is dus ook zeer veel te zeggen. De vermelding van eschdoorn door TER HAAR berust zonder twijfel op eene door hem ergens in de nieuwere literatuur aangetroffen mededeeling, waarschijnlijk van STENDEL, welke HOFMANN (zie verder op) citeert. Zelf heeft TER HAAR de rups nooit aangetroffen.

Naast boven vermelde schrijvers zijn er echter andere, die verscheidene nog niet genoemde boomsoorten opgeven, waarop de rups gevonden zou zijn.

E. HOFMANN, „Die Raupen der Gross-Schmetterlinge Europas”, 1893, p. 50, vermeldt: „Lebt meist an der Unterseite der Blätter sitzend, an Buchen (*Fagus sylvatica*), nach STENDEL anfangs September an Ahorn (*Acer platanoides* und *pseudoplatanus*), auch auf Hainbuchen (*Carpinus betulus*). In de „Nachträge”, p. 290, vindt men hieraan toegevoegd: „Die Raupe kommt auch auf Linden, Haseln, Eichen und Kirschbäumen vor”.

In 1896 verscheen een „Raupen- und Schmetterlings-Kalender” van de hand van A. KOCH, die blijkbaar heel wat heeft nagezocht, om dezen „Kalender” samen te stellen, en te trachten, dien zoo volledig mogelijk te maken. Als voedselplanten noemt hij, p. 24, de volgende: „*Fagus*; *Tillia*; *Corylus*; *Prunus avium*; *Acer platanoides*, *pseudoplatanus*”.

SEITZ, „Palaearktische Gross-Schmetterlinge”, Bd. II, 1913. p. 342, maakt er zich af met de woorden: „an Laubholz”.

ECKSTEIN, „Die Schmetterlinge Deutschlands”, Bd. IV, 1923, p. 68, noemt: „Buche, Hainbuche, Eiche, Ahorn, Birke, Hasel” als voedsel der rups. Van den vlinder zegt hij even vroeger: „Juni, Juli. Buchenwald; ♂ vliegt ruhig bei Tage.” En verder: „Eier in Klumpen abgelegt. — R(aupe) jung: Dornen zweiteilig;” enz. Bedoeld is stellig, dat de vlinders in beukenbosch zijn aan te treffen, en dat de rupsen aldaar op verschillende boomsoorten leven.

Alhoewel uit al het voorafgaande is af te leiden, dat de beuk in de allereerste plaats als de voedselplant van *asella* is te beschouwen, zoo blijkt toch uit de verschillende op-

gaven, dat zij ook op eenige andere boomsoorten is aangetroffen. Deze komen alle in mijne omgeving voor, doch daarop heb ik de rups nog niet gevonden; ik moet echter erkennen, dat dát zoeken slechts zeer vluchtig geweest is, aangezien ik mijne aandacht hoofdzakelijk aan de beukebladeren gewijd heb. Terwijl ik daarmee bezig was, en rechts en links naar de „vreetfiguur” op die bladeren rondkeek, viel mij op zeker oogenblik een blad eener tamme kastanje op, waaraan ik geheel dezelfde „figuur” meende te ontdekken. Ik keerde het blad om, en vond ook dáárop een ex. van de gezochte rups! Dit was voor mij eene groote verrassing, daar ik van het voorkomen onzer rups op dezen boom nooit gehoord had. Het is te begrijpen, dat ik dadelijk ijverig verder zocht, en dat met het resultaat, dat ik nog verscheidene rupsen op tamme kastanje aantrof. Alle zaten, evenals die op beuk, op de onderzijde der bladeren, en in rust. Tevens bemerkte ik, dat de dieren op tamme kastanje (*Castanea sativa* Mill.) gemakkelijker te ontdekken waren dan op beuk, en dat wel omdat de bladeren van eerstgenoemde over het algemeen gaver waren dan die van laatstgenoemde.

Ik heb het aantal gevonden rupsen niet geteld, doch vermoed, dat het er tusschen de 20 en 30 zullen geweest zijn. De meeste waren geheel of nagenoeg volwassen, en alle zijn ingesponnen op ééne na. Daaruit kwam een parasietlarfje, dat tot mijn leedwezen gestorven is. Ik kreeg den indruk, dat ik wel wat laat was, want bij verscheidene „vreetfiguren” vond ik geene rups (meer). Over het algemeen zijn de rupsen traag, en zitten lang op hetzelfde blad; verlaten zij dat echter, dan meen ik, dat zij allicht een heel eind verder gaan, omdat ik, behalve eens, nooit twee of meer aangevreten bladeren dicht bijeen vond. Die eene keer was het trouwens ook geene uitzondering, daar het bleek, dat elk der beide aangevreten bladeren eene rups tegen de onderzijde had zitten.

Volgens KNOCH, die in elk geval eigen waarnemingen publiceerde, spint de rups haar cocon tegen de onderzijde van een blad aan; ECKSTEIN, 1923, dus een der nieuwste geraadpleegden, zegt, p. 69, dat dit geschiedt: „an Blatt u. Zweig”. Dit verschil is niet van belang ontbloomt, aangezien

de naaste verwante, het gewone „Slakrupsje”, *Cochlidion* of *Heterogenea limacodes* Hufn. (*Limacodes testudo* Schiff.), uitsluitend tegen een blad, of tusschen afgevalLEN bladeren, haar cocon spint, en dus den winter tusschen de op den grond liggende bladeren doorbrengt.

Wat nu de in gevangenschap verkeerende rupsen aangaat, zoo sponnen deze zich bij mij in tegen de bladeren, tegen de takjes, of tegen het glas van de flesch, waarin zij zich bevonden. Dit laatste is in elk geval niet natuurlijk, en leidt tot de gevolgtrekking, dat men aan sommige waarnemingen, aan dieren in gevangenschap gedaan, vooral niet die waarde mag toekennen, welke waarnemingen in de vrije natuur bezitten. Derhalve besloot ik eenigen tijd later, te trachten, de cocons in de vrije natuur op te sporen, wat mij gelukt is. Daar de beukebladeren soms zeer lang, althans aan de lagere takken, blijven zitten, nadat zij verdord zijn, toog ik er in November opnieuw op uit, om naar de „vreetfiguur” te zoeken, en, bij gunstige uitkomst, de bladeren en takken der naaste omgeving dier „figuur” naar cocons af te zoeken. Tot tweemaal toe was ik zoo gelukkig, in de buurt eener „vreetfiguur” een coconnetje aan te treffen, beide keeren op eene plaats, waar een gaffeltje gevormd werd. De eene keer was dit daar, waar een dunner twijgje aan een dikker takje ontsproot, de andere keer daar, waar een bladsteel uit een takje kwam. In beide gevallen was er geene quaestie van, dat het coconnetje op den grond zou kunnen vallen; daartoe was het veel te stevig aan het takje vastgesponnen.

Alhoewel ik over slechts twee stuks beschikte, is toch in elk geval gebleken, dat cocons in de vrije natuur aldus bevestigd worden. Of dit bovendien nog op eene andere wijze geschiedt, zou nog bewezen moeten worden. Of de cocon reeds door anderen in de vrije natuur is aangetroffen, bleef mij onbekend.

Uit het bovenstaande blijkt dus:

1o. Dat *Heterogenea asella* in ons land is aangetroffen bij Breda, in de omgeving van Arnhem, bij Apeldoorn, bij den Plasmolen (Ottersum L.) en bij Putten (G.).

20. Dat zij waarschijnlijk minder zeldzaam is dan men tot nog toe gedacht heeft.

30. Dat de rups van *asella* eene speciale methode van vreten heeft, die karakteristiek genoeg is, om er de aanwezigheid van de rups uit af te leiden.

40. Dat zij ook leeft op tamme kastanje.

50. Dat deze, evenals nog 5 andere der 9 genoemde boom-genera, dus in het geheel 6 van de 10, behooren tot de familie der Cupuliferen (Berk, Hazelaar, Haagbeuk, Beuk, Tamme Kastanje, Eik).

60. Dat men de meeste kans heeft, om de rupsen te vinden, als men begin October op lage beuke- en tamme kastanjetakken naar de „vreetfiguur” in de bladeren zoekt.

70. Dat het gewenscht is, ook andere boomsoorten te inspecteeren, ten einde de opgaven daaromtrent te toetsen.

80. Dat in de vrije natuur cocons worden vastgehecht daar, waar eene gaffel door een takje en een daaruit ontspringend twijgje of bladsteeltje gevormd wordt. Of in de vrije natuur ook aanhechting van den cocon tegen een blad voorkomt, dient nog nader onderzocht te worden.

Schovenhorst, Putten (G.), December 1928.

J. TH. OUDEMANS.

effect

De wetenschappelijke nalatenschap van den Heer P. Tutein Nolthenius.

Door de vriendelijkheid van Mevrouw de Weduwe E. S. TUTEIN NOLTHENIUS-WALLER heeft het Laboratorium voor Entomologie, waar de voor ons onvergetelijke Heer P. TUTEIN NOLTHENIUS ruim een jaar geregeld gewerkt heeft, een groot deel van zijn verzamelingen met de vitrines en al zijn aanteekeningen, teekeningen en praeparaten ten geschenke gekregen. Op verzoek van Mevrouw de Weduwe TUTEIN publiceeren we hierbij een kort bericht omtrent zijn verzamelingen en zijn verdere wetenschappelijke nalatenschap. De verzameling bevat in hoofdzaak bijna uitsluitend Lepidoptera. Niet de volledige collectie heeft het laboratorium ten geschenke gekregen, daar volgens de laatste